

วิเคราะห์แนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เพื่อพัฒนาการเมืองไทย

Analysis of the Conceptual Idea of Phra Dhammakosacarya (Buddhadasa Bhikkhu) to Develop Thai Politics

ก้องภพ เอี่ยมสมบูรณ์¹ และเกษรา ผาทอง²

Kongphop Iamsomboon and Ketsada Phathong

Received: March 13, 2024

Revised: May 01, 2024

Accepted: May 05, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดทางการเมืองของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) 2) วิเคราะห์แนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เพื่อพัฒนาการเมืองไทย และ 3) เสนอแนวทางการพัฒนาการเมืองไทยจากแนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 22 รูป/คน ได้แก่ พระภิกษุจำนวน 3 รูป นักวิชาการจำนวน 3 คน อุบาสก จำนวน 6 คน อุบาสิกาจำนวน 6 คน ประชาชนทั่วไปที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) จำนวน 4 คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ประกอบบริบท สรุปการวิเคราะห์แบบอุปนัย ผลการวิจัย พบว่า 1) ผลการศึกษาแนวคิดทางการเมืองของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เป็นแนวความคิดที่มีคุณค่าทางด้านจิตใจ ระบบการเมืองใดก็ได้ถ้าหากประกอบด้วยธรรมแล้ว ถือว่าเป็นรูปแบบการเมืองที่ดีที่สุดในทัศนะของท่าน และแนวความคิดทางการเมืองแบบ “ธรรมิกสังคมนิยม” คือ สังคมที่มีธรรมะหรือความถูกต้อง มี

¹ สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์; The Securities and Exchange Commission

² มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ; Mahamakut Buddhist University

Corresponding author, e-mail: gameekongpop@hotmail.com, Tel. 086-9538222

อิสราภาพหรือความสงบสุข 2) ผลการวิเคราะห์แนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เพื่อพัฒนาการเมืองไทย พบว่า เหตุการณ์ทางการเมืองมีบริบทการพัฒนาเกิดจากค่านิยม ทศนคติ วิธีชีวิตการเข้ามาเพื่อรักษาผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจหรือผู้มีเงิน จึงทำให้เกิดความขัดแย้งทางการเมือง ความขัดแย้งด้านทศนคติ ผลประโยชน์ การแย่งชิงอำนาจ แนวทางการพัฒนาควรส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ส่งเสริมความเสมอภาค สร้างภูมิความรู้ให้กับประชาชน ควบคู่กับการพัฒนาการเมือง และ 3) การวิเคราะห์แนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เพื่อพัฒนาการเมืองไทย พบว่า การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยโดยการจัดระบบการเมืองให้ถูกต้อง คือ ตั้งอยู่บนฐานของธรรมะ พัฒนาระบบศีลธรรม โดยอาศัยธรรมะเป็นหลักในการดำเนินชีวิต การพัฒนาจิตใจ ไม่ให้เป็นทางวัตถุ

คำสำคัญ: การพัฒนาการเมืองไทย, การเมืองระบบธรรม, ธรรมิกสังคมนิยม

Abstract

The objectives of this research article were 1) to study the political thought of Phra Dhammakosacarya (Buddhadasa Bhikkhu); 2) to analyze the thought of Phra Dhammakosacarya (Buddhadasa Bhikkhu) to develop Thai politics; and 3) to propose the guidelines for developing Thai politics from the conceptual idea of Phra Dhammakosajarn (Phra Buddhadasa Bhikkhu). This research was qualitative research using documents, in-depth interviews with 22 key informants, namely 3 monks, 3 academics, 6 laymen, 6 laywomen, 4 general public who had knowledge and understanding of conceptual idea of Phra Dhammakosacarya (Buddhadasa Bhikkhu) and focus group discussions. Data were analyzed using content analysis with contextualization. The conclusion was inductive analysis. The research results found that 1) the results of the study of political ideas of Phra Dhammakosacarya (Buddhadasa Bhikkhu) were ideas that had spiritual value. Any political system, if it consisted of Dhamma, was considered the best form of politics in his view. The political idea of "Dhammic Socialism" was a society with Dhamma or correctness, freedom or peace, 2) the results of the analysis of the ideas of Phra Dhammakosacarya (Buddhadasa Bhikkhu) to develop Thai society found that political

events had a development context that arose from values, attitudes, and ways of life to protect the interests of people with power or people with money, which led to political conflicts, conflicts in attitudes, interests, and the struggle for power. The development approach should encourage people to participate in politics, promote equality, and create knowledge for people alongside political development, 3) the analysis of the ideas of Phra Dhammakosacarya (Buddhadasa Bhikkhu) to develop Thai society found that the development of Thai democracy by organizing the political system correctly was based on Dhamma, developing a moral system, using Dhamma as the main principle in life, and developing the mind, not being materialistic.

Keywords: Thai Political Development, Politics of the Religious System, Dhammic Socialism

บทนำ

สืบเนื่องจากพุทธศักราช 2475 ราชอาณาจักรไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย จากเดิมเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ถึงแม้จะเปลี่ยนระบอบการปกครอง แต่ราชอาณาจักรไทยก็ยังไม่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมากนัก เนื่องจากรัฐบาลยังคงดำรงอยู่ในลักษณะรวมศูนย์ที่บรรดาข้าราชการและขุนนาง โดยบุคคลเหล่านั้นยังมีอำนาจ และสิทธิเหนือกว่าบุคคลส่วนใหญ่ในสังคมเช่นเดิม ในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้ชนชั้นกลางที่มีความรู้ความสามารถไต่บันไดสังคมขึ้นมาเป็นผู้นำ ผู้ปกครองได้ พร้อมกันนั้นค่านิยมในด้านวัตถุและเป็นปัจเจกบุคคลที่มีอยู่ในสังคม กระฎุมพีแต่เดิมก็ยังดำรงอยู่อย่างเคลื่อนไหวและแบ่งบาน ดังเห็นได้จากความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และการเมืองระหว่างพวกพ่อค้าและข้าราชการที่มีตำแหน่ง มีอำนาจตลอดเวลา ซึ่งก็เป็นที่มาของปฏิบัติราชการเพื่อประโยชน์ส่วนตัว และพรรคพวกที่ผิดศีลธรรม และละเมิดกฎหมายที่แผ่กว้างกว่าเดิม (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2560)

พุทธศาสนาหลังการปฏิวัติ 2475 เกิดปัญหาความไม่ต่อเนื่องของประชาธิปไตยที่แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจรัฐใหม่ แต่พุทธศาสนาก็ยังคงสืบทอดมาในแบบเดิมโดยไม่ได้มีการตั้งคำถามว่าพุทธศาสนานั้นมีการขัดต่อหลักเสรีภาพทางศาสนาหรือไม่ และรัฐกับศาสนาก็ยังคงเดินมาคู่กัน ทำให้เกิดปัญหาต่อการสร้างประชาธิปไตยตลอดมา อีกทั้งยังมีปัญหาเสรีภาพทาง

ศาสนาอันเป็นผลจากการปฏิวัติสยาม 2475 ที่ไม่ได้แยกศาสนาจากรัฐ (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2565) และไม่สามารถรักษาความต่อเนื่องของการสร้างประชาธิปไตย ทำให้เกิดปัญหาพื้นฐานสำคัญตามมา คือปัญหาในการตีความพุทธศาสนาในทางการเมือง ความเหลื่อมล้ำระหว่างการเมืองสงฆ์กับการเมืองทางโลก และปัญหาเสรีภาพทางศาสนาที่เกิดจากรัฐบัญญัติกฎหมาย รวมไปถึงสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่เปลี่ยนไปตามสภาวะสมัยใหม่ โดยการตั้งคำถามบนบรรทัดฐานของศีลธรรมที่วางอยู่บนหลักการสากลคือหลักสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ด้วยการตั้งเอามิติของความเป็นสมัยใหม่ที่สัมพันธ์กับรัฐและปัจเจก รวมถึงได้เสนอทางแก้ต่อปัญหาการแยกศาสนาออกจากรัฐ เปลี่ยนองค์กรสงฆ์ (ทุกศาสนา) เป็นองค์กรเอกชนที่สามารถตรวจสอบ อีกทั้งยังเสนอให้รัฐต้องมีความเป็นกลางทางศาสนา โดยมีหน้าที่ในการรักษาเสรีภาพและความเสมอภาคทางศาสนาเท่านั้น และให้ถือว่าศาสนาเป็นเรื่องความเชื่อส่วนบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่อยู่บนพื้นฐานของการเคารพสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (พระครูอุปกิจปริยัติโสภณ (สุข อุประการ), 2565)

พุทธทาสภิกขุเป็นพระภิกษุรูปหนึ่งในพระพุทธศาสนาที่สนใจต่อสภาวะการณ์ทางการเมืองแล้วนำเสนอต่อสาธารณะเพื่อชี้ให้เห็นว่าแท้ที่จริงแล้วการเมืองที่ถูกต้องนั้นต้องเกี่ยวเนื่องด้วยธรรมะ สังคมที่หาความสงบสุขไม่ได้ก็เพราะว่าไม่มีความถูกต้องทางการเมืองนั่นเอง ดังนั้นการวิพากษ์ทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของพุทธทาสภิกขุ จึงเป็นเรื่องที่ควรนำมาเปิดเผยและศึกษาเพิ่มเติม พุทธทาสภิกขุได้ชี้ให้เห็นถึงทุกคนควรต้องสนใจ “การเมืองบริสุทธิ์ ที่ประกอบด้วยธรรมะ” เพราะการเมืองเช่นว่านี้จะช่วยทำให้บ้านเมืองหรือโลกหมดปัญหาไม่ใช่เครื่องมือสำหรับปล้นเอาประโยชน์ของผู้อื่นมาเป็นประโยชน์ของตนหรือของพวกตน

สำหรับเหตุการณ์ทางการเมืองไทยในปัจจุบัน มีบริบทการพัฒนาเกิดจากค่านิยมทัศนคติ วิถีชีวิตการเข้ามาเพื่อรักษาผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจหรือผู้มีเงิน เกิดจากความขัดแย้งทางการเมืองที่สะสมมาอย่างยาวนาน การมีอุดมการณ์ทางการเมือง ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ ในหลักการและคุณค่าต่างกัน ซึ่งบริบทการพัฒนานั้นต้องให้ความสำคัญกับการหล่อหลอม การยินยอมของประชาชนส่วนใหญ่ การพัฒนาอยู่บนพื้นฐานของสิทธิเท่าเทียมกัน ตามหลักสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชน ในการพัฒนาการเมืองไทย ในการพัฒนาการเมืองได้นำแนวคิดทางการเมืองของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการเมืองอย่างไร ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยแห่งสันติภาพศีลธรรมตั้งรากฐานอยู่บนความรักผู้อื่น จึงไม่มีอันตรายแก่ใคร

การมีประชาธิปไตยที่มีความรักกันและกันเป็นศูนย์กลางเพราะทุกคนยอมรับและถือกันโดยวิญญาน และโดยเจตนารมณ์โดยส่วนลึกว่า ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด เพื่อนเจ็บ เพื่อนตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น จึงไม่เกิดปัญหา ฉะนั้น ประชาธิปไตย ก็คือ ธรรมะ หรือศีลธรรม ตัวประชาธิปไตยนั้น ก็คือ ตัว ธรรมะบทหนึ่ง ข้อหนึ่งเป็นศีลธรรมอันหนึ่ง เพราะเหตุว่าเป็นปัจจัยแห่งสันติภาพ ดังนั้น พุทธทาส ภิกขุจึงได้เสนอระบบการปกครองที่เป็นธัมมิกประชาธิปไตย คือ เป็นประชาธิปไตยที่ประกอบไปด้วยธรรม มีธรรมะเป็นหลักมีความถูกต้องเป็นหลัก ไม่ใช่ประชาธิปไตยของคนที่เห็นแก่ตัว แต่เห็นแก่ธรรมะ มีธรรมะเป็นหลัก แล้วโลกจะมีสันติภาพ ซึ่งพุทธทาสภิกขุยังได้ให้พิจารณาเพิ่มเติมธรรมะ ในทางการเมืองในความหมายอย่างอื่นไว้ด้วย ดังเช่น ธรรมในชื่ออื่น ที่เรียกว่า ศีลธรรม อันได้แก่ สิ่งใดที่อาจจะทำให้ปรานีได้ สิ่งนั้นย่อมเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม คือ การกระทำเพื่อให้เกิดความความปรานีศีลธรรมของบุคคลแต่ละบุคคล ก็เกี่ยวเนื่องกับการเมือง ของสังคมก็เกี่ยวเนื่องกับการเมือง ของคนทั้งโลกของโลกทั้งโลกก็เกี่ยวเนื่องกับการเมือง เพราะการเมืองก็ต้องการทำให้เกิดความสงบ แล้วศีลธรรมก็คือตัวการที่ทำความสงบนั่นเอง (ปริชา ช่างขวัญยืน, 2565)

อนึ่งในการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดทางการเมืองของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) มีหลักการสำคัญต่าง ๆ ที่นำมาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาทางการเมืองเพื่อให้เกิดการพัฒนาการเมืองในมิติต่าง ๆ ตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ ไม่ว่าจะเป็นหลักของการเมืองบริสุทธิ์ที่ประกอบด้วยธรรม ธรรมในชื่ออื่นที่เรียกว่าศีลธรรม การเมืองระบบธรรมะ แนวคิดธรรมิกสังคมนิยม เป็นต้น ซึ่งหลักการที่กล่าวมานั้นส่งผลต่อการพัฒนาทางการเมืองในปัจจุบันเป็นอย่างมาก ผู้วิจัยจึงได้ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์แนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เพื่อพัฒนาการเมืองไทย เพื่อนำผลของการวิเคราะห์มาเป็นแนวทางการพัฒนาการเมืองไทยจากแนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ผลของการศึกษาในครั้งนี้เพื่อนำผลการวิเคราะห์นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตและอยู่ในสังคมปัจจุบันได้อย่างสันติสุขต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทางการเมืองของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)
2. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เพื่อพัฒนาการเมืองไทย
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการเมืองไทยจากแนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Sources) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย 3 ระยะได้แก่

ระยะที่ 1 ศึกษาแนวคิดทางการเมืองของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) การวิจัยระยะนี้เป็นการพัฒนารอบแนวคิดเชิงทฤษฎี มีขั้นตอนดำเนินการดังต่อไปนี้

1. แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ศึกษาจากพระไตรปิฎก และศึกษาจากเอกสาร ตำรา แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมข้อมูลเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บันทึกข้อมูลที่ปรากฏนัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยตามกรอบแนวคิดการวิจัย เพื่อไปใช้กำหนดกรอบในการวิจัยขั้นต่อไป

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บข้อมูลและทำการวิเคราะห์เอกสารไปพร้อม ๆ กับการศึกษาภาคสนาม คือการสัมภาษณ์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่ การลดข้อมูล การจัดรูปข้อมูล และการร่างข้อสรุปและการยืนยัน

ระยะที่ 2 วิเคราะห์แนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เพื่อพัฒนาการเมืองไทย เป็นมุ่งศึกษาวิเคราะห์แนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) จากสภาพแวดล้อมของสังคมที่เปลี่ยนไป มีรายละเอียดดังนี้

1. แหล่งข้อมูล เป็นการนำข้อมูลจากผลการวิจัยระยะที่ 1 เป็นข้อค้นพบการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) พร้อมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยได้กำหนดจากบุคคลทุกภาคส่วนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก ด้วยแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 22 รูป/คน แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มได้แก่ พระภิกษุ/นักวิชาการ โดยแยกเป็นกลุ่มพระภิกษุจำนวน 3 รูป และนักวิชาการจำนวน 3 คน รวมจำนวน 6 รูป/คน อุบาสก จำนวน 6 คน อุบาสิกา จำนวน 6 คน และประชาชนทั่วไป จำนวน 4 คน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques) วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive Analysis) วิธีการบูรณาการ (Integrate) และควบคุมคุณภาพงานวิจัยด้วยเทคนิคการวิเคราะห์สามเส้า (Triangulation Techniques)

ระยะที่ 3 การนำเสนอแนวทางการพัฒนาการเมืองไทยจากแนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ผู้วิจัยนำผลการวิจัยที่ได้จากการสังเคราะห์ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 นำมาวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques) วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive Analysis) วิธีการบูรณาการ (Integrate) และควบคุมคุณภาพงานวิจัยด้วยเทคนิคการวิเคราะห์สามเส้า (Triangulation Techniques) นำไปสู่การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดยการรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะลักษณะร่วม (Common Character) รวมถึงหาข้อสรุปร่วม (Common Conclusion) และวิเคราะห์แนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) และเพื่อนำผลการวิจัยมาสร้างรูปแบบ (Model) นำเสนอแนวทางการพัฒนาการเมืองไทยจากแนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ซึ่งจะทำให้ได้แนวทางการพัฒนาการเมืองไทย ที่ควรจะเป็นพร้อมกับนำเสนอในรูปแบบรูปเล่มดุสิตนิพนธ์ฉบับสมบูรณ์ต่อไป

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาแนวคิดทางการเมืองของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) การศึกษาแนวคิดทางการเมืองของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ประกอบด้วยประเด็นสำคัญ 2 ประเด็นหลัก ผลการศึกษาพบว่า

1.1 การวิเคราะห์แนวคิดธรรมิกสังคมนิยม แนวความคิดทางการเมืองแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนคือ

1) การมีคุณค่าทางด้านจิตใจ ด้วยท่านเสนอว่า ระบบการเมืองใด ก็ได้ถ้าหากประกอบด้วยธรรมแล้ว ถือว่าเป็นรูปแบบการเมืองที่ดีที่สุดในทัศนะของท่าน ท่านได้ เสนอแนวความคิดทางการเมืองแบบ “ธรรมิกสังคมนิยม” เป็นระบบจริยธรรมทางการเมือง อุดมคติทางการเมืองและเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองได้

2) การบริหารจัดการการปกครอง ผู้ปกครองสามารถใช้วิธีการเผด็จการโดยธรรมได้ในคราวจำเป็น แต่ผู้ปกครองนั้นต้องมีธรรมกำกับ จึงจะเป็นระบบการปกครองที่ดีที่สุด เน้นการประยุกต์ใช้หลักธรรมสำหรับผู้ปกครองมากกว่าผู้อยู่ใต้ปกครอง การประยุกต์ใช้หลักธรรมกับผู้ปกครองเพียงคนเดียวง่ายกว่าจะทำให้ผู้อยู่ใต้ปกครองจำนวนมากมีธรรม

แนวความคิดทางการเมืองแบบ “ธรรมิกสังคมนิยม” เป็นสังคมนิยมอุดมคติ เน้นการไม่สะสม ส่วนเกิน การไม่เห็นแก่ตัวทุกคนคิดถึงผลประโยชน์ส่วนรวมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เมตตา กรุณาต่อกันต้องทำงานในส่วนของตน แม้ว่าแนวความคิดทางการเมืองแบบนี้จะมีความแตกต่างระหว่างชนชั้น แต่เต็มไปด้วยความเมตตากรุณาต่อกัน

1.2 การวิเคราะห์แนวคิดการเมืองระบบธรรม “ธรรมิกสังคมนิยม” เป็นการตกผลึกทางความคิดที่ได้จากกระบวนการ “ศึกษา” อย่างเป็นระบบในหลักพุทธธรรม ทั้งในระดับปัจเจกและชุมชน และได้นำเสนอภายใต้หลักพุทธธรรม ที่พุทธทาสภิกขุเองเน้นย้ำอยู่เสมอว่า การเมืองก็คือศีลธรรม ความคิดทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของพุทธทาสภิกขุ นับว่าเป็นการนำเสนอวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ในศาสตร์ของการเมืองการปกครองหรือรัฐศาสตร์ โดยเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับการตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนา เข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ที่เข้าใจกันได้ไม่ยากนัก

2. ผลการวิเคราะห์แนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เพื่อพัฒนาการเมืองไทยพบว่า เหตุการณ์ทางการเมืองไทยในปัจจุบัน มีบริบทการพัฒนาเกิดจากค่านิยม ทศนคติ วิถีชีวิตการเข้ามาเพื่อรักษาผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจหรือผู้มีเงิน เกิดจากความขัดแย้งทางการเมืองที่สะสมอย่างยาวนาน การมีอุดมการณ์ทางการเมือง ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนา เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ ในหลักการและคุณค่าต่างกัน ซึ่งบริบทพัฒนานั้นต้องให้ความสำคัญกับการหล่อหลอม การยินยอมของประชาชนส่วนใหญ่ การพัฒนาอยู่บนพื้นฐานของสิทธิเท่าเทียมกัน ตามหลักสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชน

ปัญหาสำคัญของการเมืองไทยในปัจจุบัน พบว่า ปัญหาสำคัญของการเมืองไทยในปัจจุบัน คือ ความขัดแย้งด้านทัศนคติ ผลประโยชน์ การแย่งชิงอำนาจ ความสามารถของคนที่ จะกระทำ หรือดเว้นกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ได้ภายในขอบเขตข้อกำหนดของกฎหมาย เสรีภาพในระบอบประชาธิปไตย ปัญหาเกี่ยวกับความเสมอภาค ความเท่าเทียม ซึ่งเข้ามามีอิทธิพลกับวิถีชีวิตของประชาชน และยังมีปัญหาเกี่ยวกับระบอบการเมือง ซึ่งการเมืองมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของประชาชน สะท้อนมาจากนโยบายหรือแนวความคิด นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับพรรคการเมือง ความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ และความคิดเห็นทางการเมืองของคนไทยที่แตกต่างกัน ซึ่งทั้งหมดเป็นปัจจัยพื้นฐานของปัญหาสำคัญทางการเมืองที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

จิตใจที่มีแต่ความเมตตา กรุณา ถือได้ว่าเป็นการปลูก จิตสำนึกที่ดี ที่ถูกต้องให้กับคนในสังคม อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมในอีกหลาย ๆ ด้านต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

1. แนวคิดทางการเมืองของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) การวิเคราะห์แนวคิดธรรมิกสังคมนิยม พบว่าแนวความคิดทางการเมืองแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนคือ 1) การมีคุณค่าทางด้านจิตใจ ด้วยท่านเสนอว่า ระบบการเมืองใด ก็ได้ถ้าหากประกอบด้วยธรรมแล้ว ถือว่าเป็นรูปแบบการเมืองที่ดีที่สุดในทัศนะของท่าน ท่านได้ เสนอแนวความคิดทางการเมืองแบบ “ธรรมิกสังคมนิยม” เป็นระบบจริยธรรมทางการเมือง อุดมคติทางการเมืองและเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองได้ 2) การบริหารจัดการการปกครอง ผู้ปกครองสามารถใช้วิธีการเผด็จการโดยธรรมได้ในคราวจำเป็น แต่ผู้ปกครองนั้นต้องมีธรรมกำกับ จึงจะเป็นระบบการปกครองที่ดีที่สุด เน้นการประยุกต์ใช้หลักธรรมสำหรับผู้ปกครองมากกว่าผู้อยู่ใต้ปกครอง การประยุกต์ใช้หลักธรรมกับผู้ปกครองเพียงคนเดียวง่ายกว่าจะทำให้ผู้อยู่ใต้ปกครองจำนวนมากมีธรรม แนวความคิดทางการเมืองแบบ “ธรรมิกสังคมนิยม” เป็นสังคมนิยมอุดมคติ เน้นการไม่สะสม ส่วนเกิน การไม่เห็นแก่ตัวทุกคนคิดถึงผลประโยชน์ส่วนรวมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เมตตากรุณาต่อกันต้องทำงานในส่วนของตน แม้ว่าแนวความคิดทางการเมืองแบบนี้จะมีความแตกต่างระหว่างชนชั้น แต่เต็มไปด้วยความเมตตากรุณาต่อกัน ทั้งนี้เนื่องจาก ในระบบการเมืองนั้นนักการเมืองต้องไม่ตกเป็นทางของวัตถุใด ๆ นักการเมืองต้องเล่นการเมืองอย่างเป็นธรรมที่คิดถึงประโยชน์สุขของประชาชนส่วนใหญ่เป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาเอกกวิน ปิยวิโร (อะซิม) (2566) พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับรัฐในสมัยพุทธกาลความสัมพันธ์กันทั้งในส่วนศาสนธรรมและศาสนบุคคล โดยรัฐมีบทบาทต่อประชาชนคือการจัดการบริหารการปกครองให้ประกอบชอบด้วยธรรมจัดสรรผลประโยชน์และทรัพยากรของชาติให้ประชาชนได้เข้าถึงอย่างเสมอภาค เป็นต้น และรัฐก็มีหน้าที่พันธกิจต่อพระพุทธศาสนาในการให้การอุปถัมภ์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบรรพชิตให้สามารถประพฤติปฏิบัติธรรมรวมถึงประกาศพระศาสนาได้โดยสะดวก อีกทั้งผู้ปกครองจะต้องมีหลักพุทธธรรมาภิบาลใช้เป็นหลักในการปกครอง ในส่วนพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักธรรมสำหรับการปกครองไว้เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้ปกครองตลอดจนประชาชนทั่วไปได้มีหลักในการประพฤติปฏิบัติส่วนความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนาและการเมืองการปกครองไทยในปัจจุบันมีความเกี่ยวเนื่องกันและส่งผลกระทบต่อประโยชน์ส่วนรวมนั่นเอง และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูอุภิตปรียัติโสภณ (สุข อุประการ) (2565) ที่ได้ศึกษาพระพุทธศาสนากับการเมืองซึ่งการบริหาร

จัดการการปกครองที่ดีต้องมีผู้นำที่ทรงธรรม มีความยุติธรรม มีความรอบรู้ และและมีความเป็น
ผู้ใหญ่ที่ดี ที่อยู่ภายใต้ของการปกครองอย่างถูกต้องและเป็นธรรม

2. การวิเคราะห์แนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เพื่อพัฒนาการเมืองไทย พบว่า ในการพัฒนาการเมืองได้นำแนวคิดทางการเมืองของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการเมืองอย่างไร ปัจจัยแห่งสันติภาพศีลธรรมตั้งรากฐานอยู่บนความรักผู้อื่น จึงไม่มีอันตรายแก่ใคร การมีประชาธิปไตยที่มีความรักกันและกันเป็นศูนย์กลาง เพราะทุกคนยอมรับและถ้อยกันโดยวิญญานและโดยเจตนารมณ์โดยส่วนลึกว่า ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด เพื่อนเจ็บ เพื่อนตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้นจึงไม่เกิดปัญหา ฉะนั้น ประชาธิปไตย ก็คือ ธรรมะ หรือ ศีลธรรม ตัวประชาธิปไตยนั้น ก็คือ ตัวธรรมะบทหนึ่ง ข้อหนึ่งเป็นศีลธรรมอันหนึ่ง เพราะเหตุว่าเป็นปัจจัยแห่งสันติภาพ ดังนั้น พุทธทาสภิกขุจึงได้เสนอระบบการปกครองที่เป็นธัมมิกประชาธิปไตย คือ เป็นประชาธิปไตยที่ประกอบไปด้วยธรรม มีธรรมะเป็นหลักมีความถูกต้องเป็นหลัก ไม่ใช่ประชาธิปไตยของคนทีเห็นแก่ตัว แต่เห็นแก่ธรรมะ มีธรรมะเป็นหลัก แล้วโลกจะมีสันติภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระเมธาวิเชียร (สุเทพ พุทธจรรยา) (2563) พบว่า การเมืองภาคพลเมือง: การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเพราะทำให้เกิดความสมบูรณ์ของการปกครองในระบอบนี้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของวิระศักดิ์ บุญญดิษฐ์ (2562) พบว่า แนวคิดประชาธิปไตยตามแนวพระพุทธศาสนาสอดคล้องกับแนวคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตย คือหลักอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน (Popular Sovereignty) เพื่อแสดงออกถึงอำนาจในการปกครองของประชาชนโดยแท้จริง โดยใช้อำนาจกำหนดตัวผู้ปกครองและผู้แทนของตน รวมทั้งอำนาจในการถอดถอน ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักอธิปไตย 3 ประการคือ หลักอัตตาธิปไตย คือการเอาตนเป็นใหญ่ หลักโลกาธิปไตย คือการเอาโลกเป็นใหญ่ และหลักธรรมาธิปไตย คือการเอาหลักธรรมเป็นใหญ่ ซึ่งพระพุทธศาสนาเน้นหลักธรรมาธิปไตยเป็นรูปแบบในการปกครองที่ดีที่สุด นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระอโณทัย กตปุญโญ เตมศักดิ์ ทองอินทร์ และรัชชนันท์ อิศรเดช (2564) พบว่า หากประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญที่ถูกต้อง ประชาชนยังไม่ได้รับการสนับสนุนกิจกรรมสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ และการให้ความร่วมมือรวมถึงการสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลตั้งนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความรู้กับประชาชนด้านความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญที่ถูกต้อง ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาในการพัฒนาการเมืองในขั้นตอนต่อไปและสอดคล้องกับ

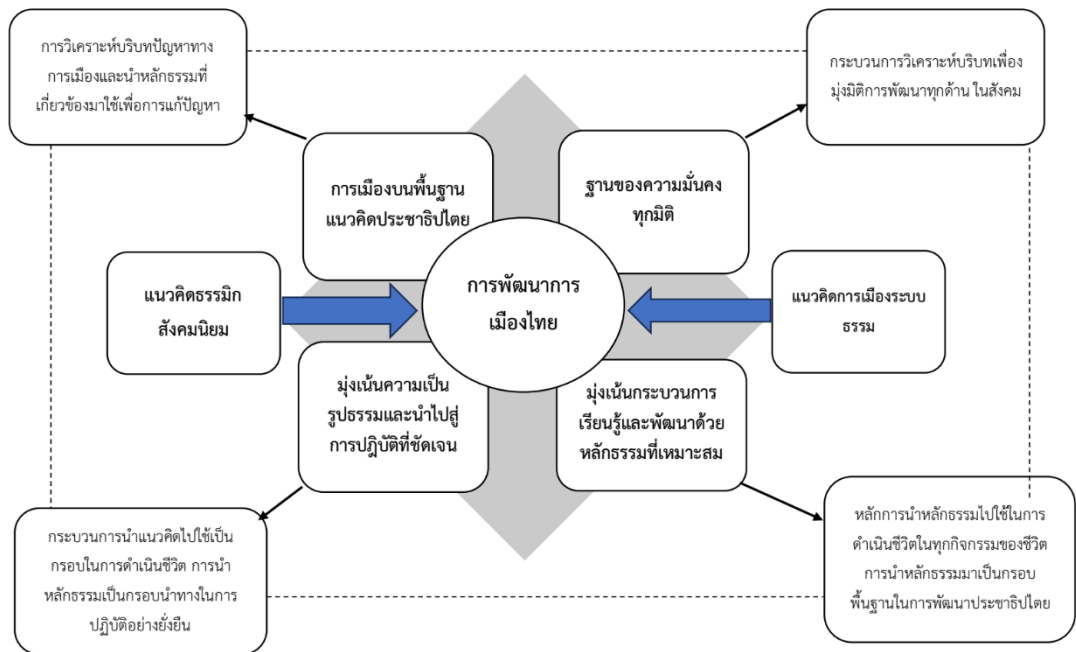
งานวิจัยของเด่นพงษ์ แสนคำ (2560) ซึ่งได้ศึกษาพุทธศาสนากับมโนทัศน์ทางการเมืองสมัยใหม่: อิทธิพลแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของพุทธทาสภิกขุซึ่งเป็นการนำแนวคิดนี้มาใช้เป็นกรอบในการศึกษาศีลธรรมทางการเมืองแก้ปัญหาทางสังคม และพัฒนาการเมืองให้ทันสมัยและพัฒนา มิติด้านเศรษฐกิจควบคู่กับการเมืองไปคู่กัน

3. แนวทางการพัฒนาการเมืองไทยจากแนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ผลการศึกษาพบว่าพัฒนาการเมืองไทยโดยการพัฒนาคอนไม่ให้เป็นทาสวัตถุ เมื่อคนในสังคมละเลยและไม่เห็นคุณค่าของหลักธรรม มัวเมาหลงใหลในวัตถุนิยม ฟุ้งเฟ้อไปตามอำนาจของวัตถุ วัตถุนิยมจึงเป็นสาเหตุนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ ในสังคม การจะถือธรรมเป็นหลักได้คนจะต้องมีการศึกษาที่ถูกต้อง คือ ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ ต้องทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์และเต็มแห่งความเป็นมนุษย์ คือ การทำจิตใจของมนุษย์ให้ประกอบไปด้วย ศีลธรรม การศึกษาต้องไม่เน้นไปเพื่อการรับใช้ประโยชน์ทางวัตถุ ระบบศีลธรรมประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ให้สิทธิเสรีภาพต่อบุคคล หากบุคคลมีคุณธรรม มีศีลธรรมเป็นหลักในการเนิ่นชีวิตใช้ยึดเหนี่ยวจิตใจ ก็สามารถที่จะสร้างสังคมให้เป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขได้โดยอาศัยธรรมเป็นหลัก การจัดระบบการเมืองให้ถูกต้อง ระบบการเมืองที่ ขาดหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว เป็นระบบการเมืองที่เลวร้ายที่สุด ดังนั้น การเมืองและประชาธิปไตยที่ตั้งอยู่บนฐานของธรรมนั้นเป็นการเมืองที่ถูกต้อง คือตั้งอยู่บนฐานแห่งการถือเอา ประโยชน์ของส่วนรวมเป็นใหญ่ ในการนำมาใช้ในการแก้ปัญหาการเมืองไทยนั้นจะต้องมีธรรมะเป็นรากฐานจึงจะเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงเพราะสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมได้ ท่านมักจะเรียกระบบการเมืองในปัจจุบันว่า ระบบการเมืองของกิเลส แต่ธัมมิกสังคมนิยมที่ท่านเสนอและสนับสนุนนั้น เป็นระบบการเมืองที่เปิดโอกาสให้แก่งกันด้วยน้ำใจที่เป็นมิตรไมตรีเห็นแก่ความเป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน โดยใช้ประชาธิปไตยแบบธัมมิกสังคมนิยมเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติ ยึดหลักการที่ว่า ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยึดถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก มีความสามารถควบคุมตนเอง ยึดหลักความพอดี มีความ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเคารพนับถือกัน มีจิตใจที่มีแต่ความเมตตา กรุณา ถือได้ว่าเป็นการปลูก จิตสำนึกที่ดี ที่ถูกต้องให้กับคนในสังคม อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมในอีกหลาย ๆ ด้านต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูอุปกิตปรียติโสภณ (สุข อุประการ) (2565) พบว่า การเมืองการปกครองการดูแลบริหารรัฐ ซึ่งมี 3 บริบททางการเมือง ทางสังคม และทางเศรษฐกิจ และแนวคิดการเมืองอย่างมีภราดรภาพ คือความสมัครสมานสามัคคีในหมู่คณะแบบสามัคคีธรรมมาใช้ในสังคมไทยที่ได้รับอิทธิพลจากโลกตะวันตก ในสังคมไทยปัจจุบันอยู่ภายใต้ “การปกครองแบบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระ

ประมุข” โดยยึดเสียงของประชาชนเป็นเกณฑ์ในการประยุกต์วิธีการบริหารรัฐ ซึ่งการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้ในการบริหารบ้านเมืองและส่งเสริมให้ประชาชนอยู่ในศีลธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการเมืองการปกครองของไทยในสมัยปัจจุบันที่ผู้สนองงานของพระมหากษัตริย์ในส่วนที่ดูแลบริหารบ้านเมืองที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารบ้านเมืองของประเทศเป็นต้นและสอดคล้องกับงานวิจัยของธัญญาภรณ์ จันทระเวช และโกวิท พวงงาม (2564) พบว่า โครงสร้างบทบาทและความเข้มแข็งคณะทำงานเครือข่ายภาคประชาสังคมจังหวัดในฐานะกลไกการเมืองภาคพลเมือง โดยศึกษาโครงสร้าง บทบาท และความเข้มแข็งของเครือข่ายภาคประชาสังคมจังหวัด (คปจ.) ในช่วงปี พ.ศ. 2557 ผลการศึกษาสรุปได้ว่า โครงสร้างบทบาทและการดำเนินงานของ คปจ.สามารถเป็นกลไกทางการเมืองภาคพลเมืองในทางปฏิบัติได้ด้วยรูปแบบโครงสร้างที่ผสมการทำงานแบบภาคีเครือข่ายซึ่งมีลักษณะไม่เป็นทางการเข้ากับโครงสร้างแบบทางการที่ถูกกำหนดจากส่วนกลางตามนิยามแบบพระราชรัฐ คปจ.ทำบทบาทหน้าที่เป็นองค์กรร่วมให้แต่ละภาคส่วนในจังหวัดได้ออกแบบสมดุลการทำงานร่วมกันบนฐานทุนและลักษณะเฉพาะในบริบทพื้นที่ของตนในลักษณะเครือข่าย โดยความเข้มแข็งของทุนในพื้นที่และการบริหารด้วยรูปแบบเครือข่ายได้ทำให้เกิดพลังในการสร้างสรรค์พื้นที่ทางการเมืองในนิยามแบบเฉพาะของตนเองขึ้นอีกด้วย จำเป็นต้องพัฒนาระบบโครงสร้างให้เกิดกลไกการเมืองภาคพลเมืองในระดับปฏิบัติขึ้น เช่น ประยุกต์แนวคิดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบันกำหนดให้มีโครงสร้างเชิงนโยบายของการพัฒนากลไกการเมืองภาคพลเมืองในระดับปฏิบัติการอย่างจริงจังเป็นต้น

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษาแนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เพื่อพัฒนาการเมืองไทย ผู้วิจัยนำเสนอรูปแบบการวิเคราะห์แนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ต่อการพัฒนาการเมืองไทย ได้ดัดภาพประกอบที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

จากภาพสามารถอธิบายแนวคิดทางการเมืองของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) นำมาใช้ในการแก้ปัญหาหรือ พัฒนาการเมืองไทย มีหลักการที่สำคัญกล่าวคือ

1. การพัฒนาการเมืองไทยโดยการพัฒนาคนไม่ให้เป็นทาสวัตถุ เมื่อคนในสังคมละเลยและไม่เห็นคุณค่าของหลักธรรม มัวเมาหลงใหลในวัตถุนิยม พุ่งเป้าไปตามอำนาจของวัตถุ วัตถุนิยมจึงเป็นสาเหตุนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ ในสังคม การจะถือธรรมเป็นหลักได้คนจะต้องมีการศึกษาที่ถูกต้อง คือ ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ ต้องทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์และเต็มแห่งความเป็นมนุษย์ คือ การทำจิตใจของมนุษย์ให้ประกอบอยู่ด้วยศีลธรรม การศึกษาต้องไม่เป็นไปเพื่อการรับใช้ประโยชน์ทางวัตถุ ระบบศีลธรรมประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ให้สิทธิเสรีภาพต่อบุคคล หากบุคคลมีคุณธรรม มีศีลธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิตใช้ยึดเหนี่ยวจิตใจ ก็สามารถที่จะสร้างสังคมให้เป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขได้โดยอาศัยธรรมเป็นหลัก การจัดระบบการเมืองให้ถูกต้อง ระบบการเมืองที่ขาดหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว เป็นระบบการเมืองที่เลวร้ายที่สุด ดังนั้น การเมืองและประชาธิปไตยที่ตั้งอยู่บนฐานของธรรมนั้นเป็นการเมืองที่ถูกต้อง คือ ตั้งอยู่บนฐานแห่งการถือเอาประโยชน์ของส่วนรวมเป็นใหญ่ ในการนำมาใช้ในการแก้ปัญหการเมืองไทยนั้นจะต้องมี

ธรรมะเป็นรากฐานจึงจะเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงเพราะสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมได้ ท่านมักจะเรียกระบบการเมืองในปัจจุบันว่า ระบบการเมืองของกิเลส แต่ฉันนึกสังคมนิยมที่ท่านเสนอและสนับสนุนนั้น เป็นระบบการเมืองที่เปิดโอกาสให้แก่งัดด้วยน้ำใจที่เป็นมิตรไมตรีเห็นแก่ความเป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน โดยใช้ประชาธิปไตยแบบธัมมิกสังคมนิยมเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติ ยึดหลักการที่ว่า ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยึดถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก มีความสามารถควบคุมตนเอง ยึดหลักความพอดี มีความ อื้อเพื่อเผื่อแผ่ มีความเคารพนับถือกัน มีจิตใจที่มีแต่ความเมตตา กรุณา ถือได้ว่าเป็นการปลูก จิตสำนึกที่ดี ที่ถูกต้องให้กับคนในสังคม อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมในอีกหลาย ๆ ด้านต่อไป

2. การเมืองระบบธรรมเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันและเกี่ยวเนื่องกัน โดยจะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้ เพราะถ้าขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่จะทำให้จุดมุ่งหมายของการเมือง ไม่มีความถูกต้องไปทันที เป็นการเมืองของระบบกิเลส อันจะนำมาซึ่งการอยู่ร่วมกัน อย่างไม่ผาสุกของคนในสังคมนั้น ระบบการเมืองในปัจจุบันระบบการเมืองที่เจริญไปในทางที่เห็นแก่ส่วนเกิน ละทิ้งศีลธรรม เพราะระบบประชาธิปไตยที่ให้สิทธิเสรีภาพบุคคลมากเกินไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการเมืองหรือผู้ที่เข้ามาทำหน้าที่ในการบริหารประเทศ โดยปล่อยให้กลุ่มบุคคลเหล่านี้เข้ามาครอบงำแสวงหาผลประโยชน์ของส่วนรวมไปเป็นของตน ส่งผลให้เกิดความพัวพันของกลุ่มที่มีอิทธิพลทางการเมือง จนเป็นการเมืองที่มีลักษณะทั้งสนับสนุนและทำลายล้างกันท่านจึงได้เสนอให้ใช้หลักธัมมิกสังคมนิยมเป็นหลักปฏิบัติในการจัดระบบการเมือง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. จากผลการศึกษาการเมืองระบบธรรม ควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมือง หรือพรรคการเมืองในปัจจุบัน นำแนวคิดไปใช้พัฒนาระบบการบริหารจัดการในหน่วยงาน เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเมืองในปัจจุบัน

2. โรงเรียน หรือสถาบันการศึกษานำแนวทางการพัฒนาการเมืองไทย ไปสร้างทัศนคติที่ดี โดยมีแผนการศึกษาการเมืองที่เป็นระบบเหตุผล และปรับกระบวนศึกษาให้เหมาะกับการเรียนรู้ในสถาบันการศึกษาในปัจจุบัน และให้ผู้เรียนการทำตามระเบียบกติกากฎทางสังคม มีการกำกับติดตาม แนวทางการพัฒนาการเมืองที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่

3. หน่วยงานภาครัฐ เช่น โรงเรียน สถาบันการศึกษานำผลการศึกษาไปใช้ในการวิเคราะห์บริบทการพัฒนาการเมืองในภาคพลเมือง เพื่อเป็นกรณีศึกษาให้กับนักเรียน นักศึกษาและนำไปเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคม

4. นำหลักเรียกว่า ธัมมิกสังคมนิยม ไปใช้วิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจชุมชน เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน และการพึ่งตนเองของชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง

เอกสารอ้างอิง

- เด่นพงษ์ แสงคำ. (2560). พุทธศาสนากับมโนทัศน์ทางการเมืองสมัยใหม่: อิทธิพลแนวคิดทางเศรษฐกิจศาสตร์การเมืองของพุทธทาสภิกขุ. *วารสารสังคมศาสตร์ นิติรัฐศาสตร์*, 2(1), 153-176
- ธัญญาภรณ์ จันทรวะ และโกวิท พวงงาม. (2564). โครงสร้างบทบาทและความเข้มแข็งคณะทำงานเครือข่ายภาคประชาสังคมจังหวัดในฐานะกลไกการเมืองภาคพลเมือง. *วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์*, 29(1), 210-250.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2565). *ปรัชญากับวิถีชีวิต*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- พระครูอุปกิตปริยัติโสภณ (สุข อุปการะ). (2565). พระพุทธศาสนากับการเมือง. *วารสารนิตยสารเสียงธรรมจากมหายาน*, 8(1), 1-17.
- พระมหาเอกกวิน ปิยวิโร (อะซิม). (2566). ความสัมพันธ์พระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครองไทย. *วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม*, 7(1), 1-14.
- พระเมธาวิญญู (สุเทพ พุทธจรรยา). (2563). การเมืองภาคพลเมือง: การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมการบริหาร*, 3(2), 67-72.
- พระอโณทัย กตปุญโญ, เตมศักดิ์ ทองอินทร์ และธัชชนันท์ อิศรเดช. (2564). การส่งเสริมจิตสำนึกการเมืองภาคพลเมืองเพื่อพัฒนาระบบประชาธิปไตย ของประชาชน อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 9(1), 47-58.
- วีระศักดิ์ บุญญดิษฐ์. (2562). การเมืองการปกครองของไทยกับพระพุทธศาสนา. *วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 1(1), 53-61.
- สุรพศ ทวีศักดิ์. (2562). ธรรมโลกวิสัย สิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตย. *Journal of Human Rights and Peace Studies*, 3(2), 35-56.